

YER SOLIG'INI UNDIRISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH MASALALARI

Bobakulov Sherdil Abdusattorovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada yer solig'ini undirish jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolar, ularning sabab va oqibatlari tahlil qilingan. Shuningdek, mavjud tizimdagi kamchiliklar, yer solig'ining samaradorligini oshirish yo'llari hamda uni to'g'ri va o'z vaqtida undirish mexanizmlari yuzasidan taklif va tavsiyalar berilgan. Soliq ma'murchiligini modernizatsiya qilish, raqamlashtirish darajasini oshirish hamda soliq to'lovchilar ongini yuksaltirish orqali mavjud muammolarni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *yer solig'i, soliq tizimi, undirish mexanizmi, soliq muammolari, fiskal siyosat, raqamlashtirish, soliq ma'murchiligi.*

Abstract. *This article analyzes the main problems encountered in the process of collecting land tax, including their causes and consequences. It explores shortcomings in the current system, proposes solutions to increase the efficiency of land tax collection, and suggests mechanisms for timely and accurate tax enforcement. The article emphasizes modernization of tax administration, digitalization, and raising taxpayers' awareness as key strategies to overcome existing challenges.*

Keywords: *land tax, tax system, collection mechanism, tax problems, fiscal policy, digitalization, tax administration.*

Kirish

Bozor munosabatlariga asoslangan iqtisodiyotni barpo etishda davlat moliyaviy resurslarining barqarorligi va izchil shakllanishi muhim ahamiyatga ega. Soliqlar ushbu resurslarning eng muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Xususan,

yer solig'i davlat va mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda, yer resurslaridan oqilona va samarali foydalanishni ta'minlashda bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, yer solig'i fiskal siyosatning ijtimoiy va iqtisodiy yo'nalishlariga mos ravishda shakllanishi uchun muhim vosita sanaladi.

O'zbekistonda bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tish sharoitida soliqqa tortish tizimini tubdan isloh qilish ishlari olib borilmoqda. So'nggi yillarda qabul qilingan yangi soliq kodeksi, davlat soliq xizmati organlarining raqamlashtirilishi, "Soliq to'lovchining shaxsiy kabineti" kabi innovatsion mexanizmlarning joriy qilinishi ushbu yo'nalishdagi ijobiy o'zgarishlardan dalolat beradi. Shunga qaramasdan, yer solig'ini undirish amaliyotida hal etilmagan tizimli muammolar mavjudligini inkor etib bo'lmaydi.

Birinchidan, yer uchastkalarining to'liq va aniq hisobini yuritish, ularga egalik qilish huquqi va ulardan foydalanish holatini real vaqt rejimida aks ettiruvchi yagona ma'lumotlar bazasining yo'qligi soliq bazasini shakllantirishda muammolarni yuzaga keltirmoqda. Ikkinchidan, ayrim hududlarda soliq to'lovchilarning yer maydonlariga nisbatan huquqiy maqomining aniqlanmagani, soliq ma'lumotlarining yangilanmasligi va yer kadastr tizimidagi kamchiliklar byudjetga tushumlarning kamayishiga olib kelmoqda.

Uchinchidan, yer solig'i bo'yicha soliq qarzdorliklari darajasi yuqoriligi, undirish mexanizmlarining yetarli darajada samarali emasligi kuzatilmoqda. Bu esa moliyaviy intizomning pastligi, ma'muriy nazoratning zaifligi va qonuniy choralarni qo'llashdagi sustkashlik bilan bog'liq. To'rtinchidan, aholi va tadbirkorlar o'rtasida soliq madaniyatining yetarlicha shakllanmagani, soliq majburiyatlari yuzasidan axborot tanqisligi mavjudligi amaliyotda soliq to'lovlarining kechiktirilishiga sabab bo'lmoqda.

Shu munosabat bilan ushbu maqolada O'zbekistonda yer solig'ini undirishda uchrayotgan asosiy muammolar tizimli yondashuv asosida tahlil qilinadi. Mavjud kamchiliklarni bartaraf etish, soliq ma'murchiligini modernizatsiya qilish, axborot-

kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish hamda aholining soliq savodxonligini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Yer solig'i O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida belgilangan tartibda undiriladi va u yuridik hamda jismoniy shaxslar tomonidan egalik qilinayotgan yoki foydalanilayotgan yer uchastkalari uchun to'lanadi. Ushbu soliq turi fiskal ahamiyatga ega bo'lishi bilan birga, yer resurslaridan oqilona foydalanishga, ularning me'yordagi ekspluatatsiyasiga va bo'sh yer maydonlarining iqtisodiyotga jalb qilinishiga xizmat qiladi.

Yer solig'i daromadlarining asosiy qismi mahalliy byudjetlarga yo'naltirilgani sababli, uning o'z vaqtida va to'liq undirilishi hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish uchun muhimdir. Bu esa mazkur soliq turini faqat moliyaviy manba sifatida emas, balki hududiy boshqaruvning barqarorligini ta'minlovchi vosita sifatida ham ko'rib chiqishni talab qiladi.

2. Yer solig'ini undirishdagi amaliy muammolar

- Bugungi kunda yer solig'i bo'yicha quyidagi asosiy muammolar kuzatilmoqda:

- Ma'lumotlar bazasining yetarlicha to'liq emasligi. Yerga egalik qiluvchi va undan foydalanuvchi subyektlarning to'liq ro'yxati mavjud emas. Bu holat ayniqsa qishloq joylarda yaqqol ko'zga tashlanadi, chunki ko'plab fuqarolar yer maydonlariga nisbatan huquqiy hujjatlarga ega emaslar.

- Yer uchastkalarining inventarizatsiyasi sust olib borilishi. Ko'plab yer maydonlari amalda mavjud bo'lsa-da, ular soliq organlarida ro'yxatga olinmagan. Buning natijasida salmoqli miqdordagi yerlar soliqqa tortilmaydi.

- Raqamlashtirish darajasining pastligi. Soliq to'lovchilarning yerga oid ma'lumotlari hali-hanuz ko'plab hollarda qog'oz shaklida yuritilmoqda yoki eski tizimlarda saqlanmoqda, bu esa ma'muriy jarayonlarning kechikishiga olib keladi.

- Soliq qarzдорliklarining ortib borishi. Joylarda soliq to'lovchilarning vaqtida to'lovni amalga oshirmasligi va soliq inspeksiyalari tomonidan yetarli choralar ko'rilmassligi natijasida qarzдорlik miqdori yildan-yilga oshib bormoqda.

- Soliq madaniyatining pastligi. Aholining va ayrim tadbirkorlik subyektlarining soliq to'lash majburiyati to'g'risidagi tushunchalari hali yetarli emas. Bu holat soliq intizomining pastligiga olib kelmoqda.

3. Muammolarni bartaraf etish bo'yicha taklif va tavsiyalar

- Yuqorida ko'rsatilgan muammolarni samarali hal etish uchun quyidagi choralarni ko'rish maqsadga muvofiq:

- Yagona raqamli soliq platformasini yaratish. Yerga oid barcha ma'lumotlar (kadastr, egalik huquqlari, soliq to'lovlari) yagona tizimda markazlashgan holda yuritilishi kerak. Bu ochiqlik va nazoratni oshiradi.

- Yer uchastkalarini to'liq va real vaqtda inventarizatsiyadan o'tkazish. Davlat kadastr xizmati va soliq organlari o'zaro integratsiyalashgan tarzda ishlashi zarur.

- Soliq to'lovchilar uchun ma'lumotlar kampaniyasini olib borish. Aholining soliq bo'yicha bilimni oshirish uchun doimiy ravishda targ'ibot ishlari olib borilishi kerak, ayniqsa qishloq joylarda.

- Qarzдорlikka nisbatan qat'iy choralarni belgilash. Soliq qarzдорlariga nisbatan imtiyozlar o'rniga moliyaviy intizomni ta'minlovchi sanksiyalar qo'llanilishi zarur.

- Mahalliy hokimiyat va soliq organlari o'rtasida yaqin hamkorlikni ta'minlash. Yerga oid ma'lumotlarning yangiligi, to'g'riligi va monitoringi uchun mahalliy darajadagi idoralar o'zaro axborot almashinuvini mustahkamlashi kerak.

Dunyo amaliyotida yer solig'i ko'plab mamlakatlarda mahalliy byudjetning asosiy daromad manbalaridan biri hisoblanadi. Yer soliqlari nafaqat fiskal ahamiyatga, balki hududiy resurslardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligini oshirish va er egaligi ustidan adolatli nazoratni ta'minlash kabi funksiyalarga ham ega. Quyida ayrim davlatlarning ilg'or tajribalari keltiriladi:

Amerika Qo'shma Shtatlarida yer va ko'chmas mulk soliqlari mahalliy hokimiyatlar tomonidan belgilab, undiriladi. Bunda yer kadastraxborot tizimlari (GIS) keng joriy qilingan bo'lib, har bir yer uchastkasi bo'yicha soliq summasi real vaqt rejimida hisoblab chiqiladi. Soliqlar to'g'ridan-to'g'ri mahalliy byudjetga tushadi va mahalliy infratuzilma, maktablar, yo'llar kabi sohalarga yo'naltiriladi.

Germaniyada yer solig'i (Grundsteuer) yagona federal me'yorlar asosida hisoblanadi, ammo undirish vakolati mahalliy boshqaruv organlariga berilgan. 2025 yildan boshlab Germaniyada yer solig'i islohoti kuchga kiradi — yangi tizimda yer maydoni bilan bir qatorda bozor qiymati ham inobatga olinadi. Bu esa yer solig'ining adolatliroq bo'lishini ta'minlaydi.

Janubiy Koreyada raqamlashtirish darajasi yuqori bo'lib, "One-stop tax system" (yagona soliq tizimi) orqali yerga oid barcha soliq majburiyatlari onlayn kuzatiladi. Soliq to'lovchilarga avtomatik eslatmalar yuboriladi, qarzдорlik holatlari darhol aniqlanadi. Bunday texnologik yondashuv soliq intizomini oshirishga yordam beradi.

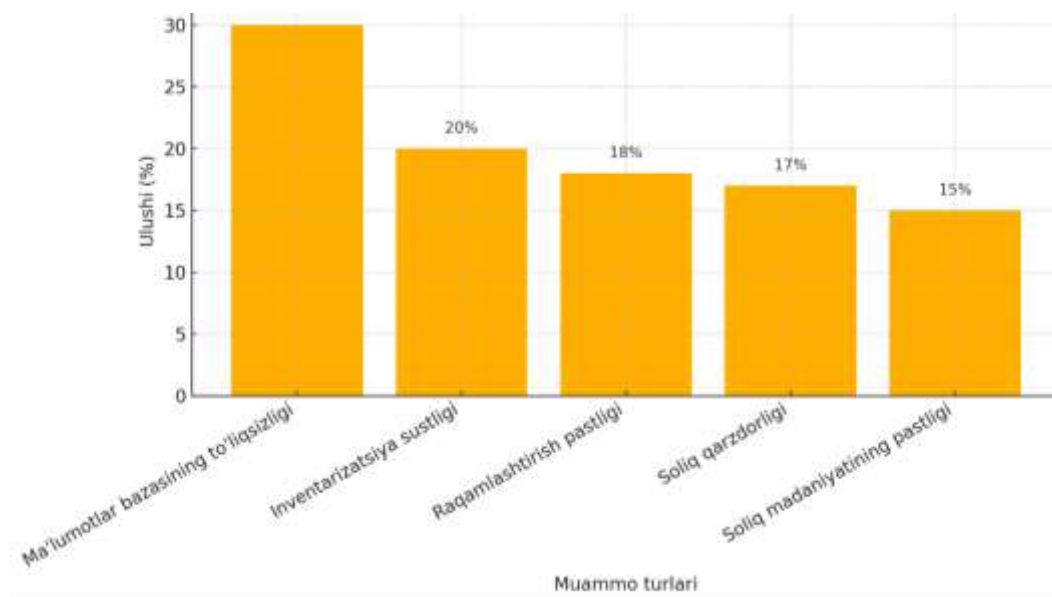
Gruziya soliq ma'murchiligida islohotlar o'tkazib, yer va mol-mulk soliqlari to'g'risida yagona axborot bazasini shakllantirgan. Ayniqsa, faol raqamlashtirish va soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish sifati sababli byudjetga tushumlar sezilarli oshgan. Gruziya tajribasi O'zbekiston kabi bozor iqtisodiyotiga o'tayotgan davlatlar uchun dolzarbdir.

Xalqaro tajriba asosidagi xulosalar:

- Raqamlashtirish darajasi yuqori bo'lgan davlatlarda yer solig'i ancha samarali va shaffof undirilmoqda.
- Mahalliy hokimiyatlarga mustaqil soliq siyosati yuritish vakolatining berilishi fiskal mas'uliyatni kuchaytiradi.
- Yer kadastr va bozor bahosi bilan bog'liq ma'lumotlar integratsiyasi soliq adolatini oshiradi.

• Soliq to'lovchilarga qulay onlayn xizmatlar ko'rsatish soliq madaniyatini yuksaltirishda muhim rol o'ynaydi.

Rasm 1. Yer solig'ini undirishdagi asosiy muammolar va ularning nisbiy ulushi (%)

Yuqoridagi diagrammada yer solig'ini undirishdagi asosiy muammolar va ularning foizdagi ulushi tasvirlangan. Eng katta ulushni ma'lumotlar bazasining to'liqsizligi (30%) egallaydi, bu soliq organlari uchun yer uchastkalari va soliq to'lovchilar to'g'risidagi aniq ma'lumotlarning yetishmasligini bildiradi. Qolgan muammolar esa inventarizatsiya sustligi (20%), raqamlashtirish pastligi (18%), soliq qarzdorligi (17%) va soliq madaniyatining pastligi (15%) kabi omillar orqali ifodalangan. Bu holat yer solig'i tizimining takomillashtirilishi zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa

O'zbekiston sharoitida yer solig'i — nafaqat davlat byudjetining muhim daromad manbai, balki yer resurslaridan samarali foydalanish va hududiy iqtisodiyotni tartibga soluvchi asosiy vosita hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, mavjud soliq tizimida axborot infratuzilmasining zaifligi, raqamlashtirishning yetarli emasligi, yer uchastkalarining inventarizatsiya

qilinmagani va soliq madaniyatining pastligi yer solig'ining to'liq va samarali undirilishiga to'sqinlik qilmoqda.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, soliq bazasining aniqligi, ma'lumotlar integratsiyasi, zamonaviy texnologiyalarning keng joriy etilishi va soliq to'lovchilarning xabardorligi yuqori bo'lgan davlatlarda yer solig'i samarali boshqariladi.

Takliflar:

- Yagona raqamli kadastr va soliq bazasini yaratish: Yer uchastkalari, ularning egalari va ularga nisbatan soliq majburiyatlari bo'yicha yagona axborot tizimini ishlab chiqish va joriy etish.

- Yerlarning to'liq inventarizatsiyasini amalga oshirish: Barcha hududlarda yerlar bo'yicha zamonaviy GPS va GIS texnologiyalari yordamida aniq ro'yxat tuzish.

- Soliq to'lovchilar uchun interaktiv xizmatlarni kengaytirish: "Soliq to'lovchining shaxsiy kabineti" imkoniyatlarini oshirish, onlayn to'lov tizimlarini qulaylashtirish.

- Mahalliy hokimiyatlar bilan soliq organlari o'rtasida axborot almashinuvini kuchaytirish: Hududiy boshqaruv idoralari va soliq xizmati o'rtasida tezkor va avtomatik ma'lumot uzatish tizimini joriy etish.

- Soliq madaniyatini oshirish bo'yicha targ'ibot ishlarini kuchaytirish: Aholi va tadbirkorlar uchun yer solig'i to'g'risida tushunarli va sodda axborot kampaniyalarini olib borish.

- Soliq qarzdorlariga nisbatan sanksiyalarni qat'iylashtirish: Muddati o'tgan qarzdorliklar uchun moliyaviy jazo choralarini tizimli ravishda qo'llash.

Manbalar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (amaldagi tahrir). – Toshkent: Adolat nashriyoti, 2023.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–6098-son Farmoni, 2020-yil 29-iyun — “Soliq sohasidagi islohotlarni chuqurlashtirish strategiyasi to‘g‘risida”.
3. Davlat soliq qo‘mitasi rasmiy sayti – <https://soliq.uz>
4. O‘zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastr agentligi (2024). “Yer uchastkalarining raqamli hisobini yuritish holati”. Statistika byulleteni.
5. Qodirov, A., & Mamadaliyev, R. (2022). "O‘zbekiston soliq tizimida yer solig‘ining tutgan o‘rni va undagi muammolar." *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, №2(58), 45-50.
6. Ahmedov, B. (2021). "Soliq boshqaruvi va ma’murchiligining zamonaviy usullari." *Moliyaviy tadqiqotlar jurnali*, №1(25), 36-41.
7. World Bank (2020). *Property Tax Reform: International Practices and Applications for Developing Countries*. Washington D.C.
8. OECD (2022). *Revenue Statistics 2022: Comparative Tax Data*. <https://www.oecd.org/tax/revenue-statistics.htm>